

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

Convertibility and system of paper money

Matić, Branko

J. J. Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics

2004

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/10426/>

MPRA Paper No. 10426, posted 12 Sep 2008 20:03 UTC

A papírpénz konvertibilitása és rendszere Bosznia és Hercegovina jelenkori pénzein

Konvertibilität und System der Papiergeldscheine auf den Gegenwärtigen Geldern von Bosnien-Herzegowina

1. Bevezető

A pénz, a pénz forgalma, a különböző pénzformák és pénzrendszerek, mint minden más jelenség, állandóan változik. Ezek a változások a pénzelméleten és a gyakorlati alkalmazásán is nyomot hagynak. Ma is szemtanúi vagyunk ennek az állandó változásnak, miközben a mai pénzrendszeren belül megtalálhatóak a régi gyökerei is. Ezt igazolják Bosznia és Hercegovina Köztársaság mai pénzei.

2. Monetáris labilitás időszaka

Bosznia-Hercegovina 1992. április 6-án önálló, független köztársaság lett és az új ország számára szükségsszerűvé vált saját, új pénzrendszerének kialakítása. Ehhez az igényes, igen összetett és messzemenő következményekkel járó munkához Bosznia-Hercegovinában kivételes körülmények között láttak hozzá. Ebben az időszakban az ország területének nagyobb része szerb megszállás alatt állt. Az etnikai szerkezet és annak területi keveredése miatt a közigazgatás szervezésére helyi szinten került sor, leggyakrabban nemzeti hovatartozás alapján. Sokszor azonban még az egyes azonos etnikumú hatóságok között is lehetetlen volt az érintkezés, központi államigazgatásról pedig nem is beszélhetünk. Ezek a politikai és háborús körülmények hatást gyakoroltak a gazdaságra és szükségszerűen a pénzügy működésére is. Ebben az időszakban az egyes pénzügyi megoldások kiválasztása hamarosan teljes pénzügyi káoszhoz vezetett. Ezért keletkeztek a pénzügy területén - az átfogó rendezés hiányában - olyan átmeneti megoldások, amelyek ismertek voltak a közeli és távolabbi múltból is. Ezek az egyszerű megoldások a következők voltak, az egyes bankjegy címletek kézi, vagy gépi átnyomása (gyakran kézi, vagy gépi bélyegzéssel), már meglévő bankjegyek további nyomása (tekintet nélkül a pénzek kiadójára, esetleg a pénzkibocsátó nevének átbélyegzésével), vagy különböző elismervények használata, végül az egészen régi pénzeszközök használata. Ez utóbbi megoldásban bizonyos anakronizmust is felfedezhetünk.

Bosznia-Hercegovina pénzrendszerét az önállóságtól 1998-ig a következő bankjegyek és pénzhelyettesítő fizetőeszközök (bonok) kiadása és forgalma jellemezte:

- Papír- és fémpénz jugoszláv dinárban.
- Jugoszláv dinár (2 címlet)
- Hivatalos bosznia-hercegovinai pénz dinárban (6 címlet, 1992)
- Pénzhelyettesítő fizetőeszközök bosznia-hercegovinai dinárban (12 címlet, 1992-1994)
- Bosznia-hercegovinai hivatalos dinár (8 címlet, 1994)
- Bosznia-hercegovinai dinárok külön bélyegzéssel (értéknövelő címlet átnyomással)
- Bosznia-hercegovinai dinárok próbakiadása papíron (Nagy-Britanniában dolgozták ki)
- Bankjegyek dinárban, amelyeket a szerb népcsoport adott ki (két sorozatban 1992-1993)
- Papír szükségpénzek (bonok) különböző kiadóktól, leggyakrabban német márkában.
- Külföldi valuták, attól függően, hogy Bosznia-Hercegovina melyik területén kerültek alkalmazásra.

Elsősorban német márka (DM), ez a legelterjedtebb, de már megjelent a horvát dinár (HRD), később pedig a horvát kuna (HRK) is, valamint a jugoszláv dinár és még egyéb, szórványosan forgalomba kerülő transzferábilis valuták is.

Ha ehhez még hozzáadjuk a két magánkiadású bankjegy sorozatot (7 féle kulin címlet és 1 úna címlet),

amelyek ugyan nem kerültek forgalomba, akkor kiegészül ez az igen tarka kép. Bosznia-Hercegovina monetáris palettáját tovább gazdagították a különböző nem hivatalos fémveretek (arany, ezüst és nem nemes fémek) kiadásai ecu, dinár, sőt dukát címletekben is (1993-tól kezdve). Az angliai Pobyoj Mint pénzverdében verték őket. Ott volt még továbbá a horvát közösség arany kibocsátása (1 dukát 1995-ben). Megállapítható tehát, hogy a pénzforgalom készpénz szükségletére ebben az időszakban különböző papír fizetőszközök voltak használatosak, míg a fém pénz külföldi eredetű volt.

3. Konvertibilis márka - Bosznia és Hercegovina Köztársaság pénzegysége

3.1. A pénzegység elnevezésének történelmi megalapozottsága

Boszniában, önállóságának 1463-ban bekövetkezett elvesztéséig különböző elnevezésű pénzeket használtak, de ezek között sosem volt márka nevű. Az egyetlen lehetséges kapcsolat a mai és a régi pénznem között a márka súlymérték, amelyet ebben az országban is használtak. A márka elnevezés mélyebb gyökereit az 1960-as években találjuk, amikor mint alternatív pénzegység, a német márka már megjelent a mindennapi pénzforgalomban. Ennek a jelenségnek elsősorban a magas infláció volt az oka, valamint a külföldön dolgozó boszniai lakosok pénzesutalványainak befolyása.

3.2. Konvertibilis márka és pfennig kibocsátása

A boszniai állapotok konszolidációjával és az állam központi bankjának megalapításával, megérték a feltételek az ország pénzügyi helyzetének stabilizálására. 1998-ban új pénzegység került forgalomba, mint törvényes fizetőszköz, a konvertibilis márka és annak századrésze a pfennig. Mindenképpen megkülönböztetett figyelmet érdemel a „konvertibilis márka” szóhasználat, mint egy olyan pénzegység elnevezése, amely Bosznia - Hercegovina pénzrendszerét adja. A „konvertibilis” jelző régen kizárólag a teljes értékű fém pénzre vonatkozott (a konvertibilitás klasszikus értelmezése). Ez a fogalom ma is jelen van, de más értelemben (a konvertibilitás korszerű értelmezése). Eredetileg tehát arra a papírpénzre vonatkozott, amely kisebb-nagyobb korlátozással, vagy a nélkül, minden pillanatban átváltható volt teljes értékű fém pénzre. Ez a papírpénz tulajdonképpen pénzsurrugátum (pótlék) volt, a teljes értékű fém pénz képviselője (a reális és névleges értékű pénz), illetve fiat pénz. Az arany valutarendszer nemzetközi szintű felhagyásával a konvertibilitás fogalma klasszikus értelemben már történelmi emlék és elmélet maradt.

A papírpénz elterjedésével, a mindennapi élet növekvő pénzszükségletével, a világforgalom növekedésével, valamint a globális mértékű fizetési problémák megoldásával olyan jelenség került előtérbe, amelyben bizonyos valuták nagyobb korlátozás nélkül csere tárgyává váltak, önmaguk rendszerükön kívül, szélesebb körben is. Ez a tulajdonságuk elsősorban relatív stabilitásukon, valamint az irántuk kialakult bizalmon alapszik. Ezek a valuták átválthatók egymás között, illetve mai értelemben véve konvertibilisek. Egyes pénzügyi szakemberek ezt a jelenséget a konvertibilitástól való megkülönböztetés miatt transzferábilisnak nevezik.

Tehát az a döntés, hogy egy szuverén ország pénzegysége elnevezésében tartalmazza a konvertibilitás fogalmát, egyedülálló jelenség. A modern konvertibilitás nem kinyilvánítás kérdése. Ez a nemzetközi pénzforgalomban jön létre egyes valuták elfogadásánál akkor, ha:

- Világvaluta helyettesítő,
- Olyan valuta, amely minden különösebb korlátozás nélkül ellátja pénzforgalmi funkcióját a világ pénzforgalmában és bizonyos mértékig világpénz,
- A devizapiacon jegyzik

3.3. Bosznia - Hercegovina fém- és papírpénzének címletei, formái és védettsége

3.3.1. Bosznia - Hercegovina fém pénzei

Bosznia - Hercegovina három különböző címletű fém pénzt bocsátott ki, mégpedig 10,20 és 50 feninget. A fém pénzek alakja kerek, és rézzel bevont acéllemezről készültek. A rézbevonat (plattírozás) 30 mikron vastagságú és magába foglalja a pénzérme szegélyét is. Valamennyi pénzérme mágnesezhető.

Az előlapok ábrája a következő:

Középen az értékjelzés számjegye található, a háttérben Bosznia - Hercegovina térképe látható. A szám-

jegyek körül a „fening” felirat olvasható. Az értékjelzés a 10 és 50 feningesnél a számjegy fölött latin betűkkel, alatta pedig cirill betűkkel van kiírva, a 20 feningesnél fordítva. Az ország nevének latin- és cirill írású változatát a köriratban háromszög választja el, amelyet kívülről gyöngykör, belül hármastriangulus keretez. (1. kép)

1. ábra. A fém pénzek előlapja

2. ábra. A fém pénzek hátlapja

Az érmék hátlapja a következő:

Középen Bosznia és Hercegovina címere helyezkedik el. (Háromszög, amelynek befogójával párhuzamosan ötágú csillagokból álló sor található). A címertől balra kiadás évszáma „1998”. A címer körül „Bosznia i Hercegovina” olvasható, a 10 és 50 feningesnél felül latin és alul cirill betűkkel, a 20 feningesnél fordítva. A köriratokat itt is háromszög választja el. Kívülről gyöngykör, belül hármastriangulus helyezkedik el. (2. kép)

A 10 feninges érme tömege 3,90 g, átmérője 20 mm, vastagsága 1,40 mm. A 20 feninges érme 4,50 g, átmérője 22 mm, vastagsága 1,60 mm, fogazott szélű. Az 50 feninges érme 5,20 g, átmérője 24,50 mm, vastagsága 1,60 mm, fogazott szélű.

A lapkákat és véreket a Royal Mint (Nagy-Britannia) készítette.

A háromféle érme címlet kibocsátása ésszerű, de felmerül a kérdés, hogy a legalacsonyabb címlet (10 fening) viszonylag magas névértéke indíthat-e inflációt, mivel a bosznia-hercegovinai konvertibilis márka és a német márka azonos paritásúak. Ugyanekkor a fémötvözet kiválasztása is okozhat problémát, ha Bosznia - Hercegovina csatlakozik az Európai Unióhoz, az ott használatos pénzürméssel összegegyeztetetlen.

3.3.2. Bosznia - Hercegovina papírpénzei

Bosznia - Hercegovina papírpénzeit hét címletben nyomtatták, mégpedig: 50 pfenig, 1,5, 10, 20, 50 és 100 konvertibilis márka. Ezeket Bosznia és Hercegovina Központi Bankja adta ki. Valamennyi bankjegy két változatban készült el: a horvát és muzulmán közösség (I. változat), ill. a szerb közösség (II. változat) számára. A bankjegyeknek vannak bizonyos közös elemei a megegyező értékjelzésű pénzeknél. A nagyságuk, az uralkodó szín és a védelem módja mindkét változatnál azonos.

Mindkét bankjegy változat teljesen egyenrangú Bosznia - Hercegovina egész területén, és elfogadásuk kötelező készpénzfizetés esetén, valamennyi köztisztviselő, magánszemély és cég mindenfajta egymás közötti kötelezettségének kielégítésekor. Tehát a konvertibilis márka végleges törvényes fizetőeszköz Bosznia - Hercegovinában.

Valamennyi bankjegy névértéke jól látható számmal és betűvel kiírva mindkét oldalon. Az előoldalon a központi bank főigazgatójának aláírása látható. Valamennyi bankjegyen ki van írva „Bosznia és Hercegovina Központi Bankja” elnevezés latin és cirill betűkkel, úgy hogy az I. változatnál először latin betűkkel, alatta pedig cirill betűkkel, a II. változatnál fordítva. Azoknál a bankjegyeknél, ahol a szöveg (I. változat) először latin betűs, ott az utónevek és a vezetéknevek szintén latin betűkkel szerepelnek, ill. a II. változatnál cirill betűkkel. A bankjegyeken ábrázolt személyeknél föl van tüntetve azok születési és halálozási éve. A bankjegyek hátoldalán az I. változatnál egy-egy emlékkő töredéke látható, a II. változatnál az ábrázolás ahhoz a személyhez kötődik, akinek az arcképe az előoldalon található. A bankjegyek háttérmentája és az elemek elrendezése mindkét oldalon azonos.

Az 50 pfenig bankjegy nagysága 120x60 mm. Uralkodó színe kék. Az első változat előoldalán Skander Kulenovic (3. kép), a II. változatban Branko Copic portréja (4. kép) látható. A hátoldalán pedig könyv egy bosnyák házzal (5. kép).

Az 1 konvertibilis márka mérete, szintén 120x60 mm. Uralkodó színe zöld. Az I. változat előoldalán Iván Franjo Jukic (6. kép), a II. változatban Ivo Andric arcképe (7. kép) van, a hátoldalára híd ábrázolása (8. kép) került.

Az 5 konvertibilis márka mérete, már 122x62 mm. Uralkodó színe lila. Mindkét változatban Mesa

Selimovic (9. kép) portréja van elhelyezve.

A 10 konvertibilis márka mérete 130x65 mm. Uralkodó színe narancssárga. Az I. változat előoldalán Mehmedalija Mak Dizdar portréja (10. kép), a II. változaton Aleksa Santice (11. kép), a hátoldalán egy kenyér ábrája (12. kép) látható.

A 20 konvertibilis márka mérete 138x68 mm. Szürke az uralkodó színe. Az I. változat előoldalán Antun Branko Simic (73. kép), a II. változaton Filip Visnjic portréja (14. kép), a hátoldalán guszlica (75. kép) látható.

Az 50 márka mérete 146x71 mm. Uralkodó színe piros. Az I. változat előoldalán Muse Cazim Catic (16. kép), a II. változaton Jovan Ducic portréja (17. kép) látható, hátoldalán könyv ceruzával (18. kép).

A 100 márka mérete 154x74 mm. Barna az uralkodó színe. Az I. változat előoldalán Nikola Sopa (19. kép), a II. változaton Petar Kocic (20. kép) van, ez utóbbi hátoldalán könyv és szemüveg (21. kép) látható.

A bankjegyek magas szintű védeettséggel vannak ellátva, amely egész sor biztonsági elemből áll. A láthatóak: speciális papír, vízjel, biztonsági szál, fényes szalag (irizáló színnel), a láthatatlanok: fluoreszkáló szín, mikronyomatás, fluoreszkáló fonalak, áttetsző átfedő jel, guilloche nyomtatás és hologram. A védetség nagysága a címlettől is függ. A kisebb névértékűeké alacsonyabb szintű.

A konvertibilis márka bankjegyek kiadásáról és forgalomba hozataláról szóló határozatban előírták a méretek tűrését is. A vízjelnél +/- 3 mm. A biztonsági szálnál +/- 6 mm.

A bankjegyeket Nagy-Britanniában nyomtatták. Nemzetközi betűjele BAM, számjegye 977.

Következtetés helyett

A konvertibilis márka, mint Bosznia-Hercegovina törvényes fizetőeszköze néhány sajátossággal rendelkezik. A legjelentősebb mindenképpen az, hogy ez a pénz elnevezésében a konvertibilis szót tartalmazza, amely egyedülálló jelenség. A pénz konvertibilitása ennek korszerű értelmezésében, kizárólag a belső konvertibilitás szférájában marad, nem lépi át az ország határait.

A többnemzetiségű országok a pénzügy területén is igyekeznek a nemzetiségek egyenlőségét megjeleníteni. Ezért különböző megoldásokat választottak, amelyek több-kevesebb sikerrel oldják meg ezt a problémát. Mindenképpen a legkedvezőbb, a kereskedelem szempontjából pedig a legelfogadhatóbb az a megoldás, amikor a pénzen csak egyfajta írás és egy nyelv szerepel. Azokban az esetekben, amikor különböző írásmódok és nyelvek szerepeinek azonos címletű bankjegynél, pénzerménél, mindig felmerül a kérdés, melyik lesz az első helyen, vagy legalább melyik lesz az első helyen a nagyobb címletű bankjegyeknél. Különös következetlenséggel találkozunk a konvertibilis márka századrészének elnevezésénél. A fém pénzerméken a címlet neve mindig „fening”, míg a papírpénzen „pfenig” formában szerepel. (Jele Pf.) Hiba történt a konvertibilis 1 márka II. változatánál. Az Andric vezetéknevénél a „c” betű helyett a cirill betűs „d” íródott, a két betű hasonlósága miatt. Ezért ez a bankjegy nem is került forgalomba, csupán specimenekből ismert.

Branko Matic

Irodalom

BESTAK, B.: Novčanice bonovi Republike Bosne i Hercegovine. (Bosznia és Hercegovina pénzei és bonjai). *Numizmatičke vijesti* 48 (1995) 126-157.

BROZOVIC, D.: *Kuné i lipé - novac Republike Hrvatske*. (Kuna és lipa a Horvát Köztársaság pénze). Narodna banka Hrvatske. Zagreb 1994.

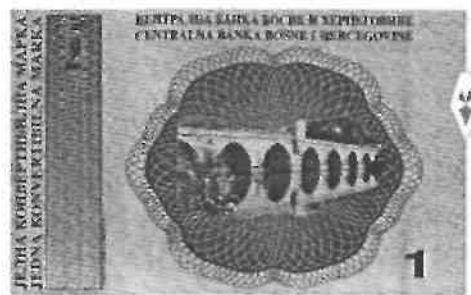
JOVANOVIĆ, M. S.: *Katalog papirnog novca srpskih zemalja od 1992-1994*. (A szerb államok papírpénzeinek katalógusa 1992-1994). Beograd 1994.

SRB, V. - MATIĆ, B.: *Numizmatika u bastini i gospodarstvu Hrvatske* (A numizmatika a horvátországi hagyományban és gazdaságban). Hrvatska novčarski zavod, Zagreb 1997. *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine* (Bosznia és Hercegovina Hivatalos Közlönye). 10 (1998), 24 (1998)

KONVERTIBILITÄT UND SYSTEM DER PAPIERGELDSCHEINE AUF DEN GEGENWÄRTIGEN GELDERN VON BOSNIEN-HERZEGOWINA

Resümee

Ein selbstständiges Land ist ohne ein eigenes Geld nicht vorstellbar, ein Geld in Umlauf zu bringen ist aber eine besonders anspruchsvolle und komplexe Aufgabe. Diese Situation ist noch schwerer, wenn sie unter solchen Umständen durchgeführt werden muss, wie Agression, Krieg und Besetzung. Die Lösung der Geldfrage von Bosnien-Herzegowina widerspiegelt es klar und gleichzeitig weist auch darauf hin, wie lang und schwer der Weg ein stabiles Geldsystem zu schaffen ist. Die neue Republik wurde am 6. April 1992 proklamiert, grösserer Teil des Landes war aber damals noch unter serbischer Besetzung. Über Staatsverwaltung war noch keine Rede, die Organisation der Landesverwaltungen fand in den Orten statt. Demzufolge waren vorübergehende Lösungen auch auf das Münzsystem bezeichnend, wie z. B. die manuelle oder mechanische Überstempelung einiger Banknoten, weiterdrucken von schon existierenden Banknoten, - eventuell mit Überstempelung des Namen des Emissionärs, Benutzung von verschiedenen Scheinen und aus-landischen Valuten, sowie Emission von nicht offiziellen Münzen (Gold-, Silber und kein Edelmetall) in Ecu, Dinár sogar Ducat Währungen. Mit der Konsolidation der Verhältnisse und der Begründung der zentralen Bank des Staates begann die Stabilisierung der finanziellen Lage auch. Im Jahre 1998 wurde das neue gesetzliche Zahlungsmittel des Landes, die konvertibele Mark, und ihr Hundertstel der Pfennig in Umlauf gebracht.

11. kép

12. kép

13. kép

14. kép

15. kép

16. kép

17. kép

18. kép

19. kép

20. kép